demos

Jaargang 24
Sept./Okt. 2008

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8
THEMANUMMER

NIDI

inhoud

1 **Integratie tweede generatie in Nederland**
2 **Kansen in het onderwijs**
2 Startkwalificatie via bedrijven
5 **Een betere baan dan je ouders**
7 **Mokumer én Moslim**
10 **Vriendschap en vijandigheid**
12 **Partners**
14 **Tweede generatie yuppen en kansarmen**
14 Actieve betrokken burgers
15 Meer immigratie dan emigratie; Omvang tweede generatie Turken en Marokkanen; Migratie ouders

Foto: Marcel Minnée

Integratie tweede generatie in Nederland

LIESBETH HEERING

TIES-project onderzoekt positie en denkbeelden van kinderen van immigranten

Hoe denken Turkse en Marokkaanse jongeren die in Nederland zijn geboren over hun situatie? En wat zijn de cijfers? Hun ouders kwamen als gastarbeiders naar Nederland, waren laag opgeleid en hebben grote moeite om een positie te behouden of te verwerven op de arbeidsmarkt. Gaat het met hun kinderen die de Nederlandse taal van jongs af aan leren en hier naar school zijn geweest beter en voelen zij zich thuis in Nederland? Deze vragen staan centraal in het onderzoek naar de tweede generatie. De tweede generatie is geboren in Nederland, het land waarin hun ouders zich vestigden als immigranten.

De Nederlandse tweede generatie van Turkse en Marokkaanse afkomst is volwassen aan het worden en een groeiende groep heeft inmiddels de overstap van het onderwijs naar de arbeidsmarkt gemaakt. Dit betekent dat voor het eerst de balans kan worden opgemaakt van de positie die deze tweede generatie inneemt in de Nederlandse samenleving. Ter gelegenheid van het uitkomen van de eerste publicatie van het TIES-project (afkorting van 'The Integration of the European Second Generation') in oktober bij de Amsterdam University Press (AUP) brengt Demos een themanummer uit met zes artikelen die zijn gebaseerd op dit (Engelstalige) boek.
Het TIES-project is een internationaal vergelijkend onderzoeksproject dat zich richt op de nakomelingen van immigranten uit Turkije, Marokko en voormalig Joegoslavië. Het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES), verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, is algemeen coördinator van het project. Het NIDI is verantwoordelijk voor de coördinatie van de internationale survey. Het project wordt uitgevoerd in 15 Europese steden: Parijs en Staatsburg in Frankrijk, Berlijn en Frankfurt in Duitsland, Madrid en Barcelona in Spanje, Wenen en Linz in Oostenrijk, Amsterdam en Rotterdam in Nederland, Brussel en Antwerpen in België, Zürich en Basel in Zwitserland en Stockholm in Zweden. Het doel is om in elke stad interviews af te nemen onder twee allochtone groepen en een vergelijkingsgroep van autochtonen. De beoogde steekproefomvang voor elke groep is 250 respondenten in de leeftijd van 18 tot en met 35 jaar. Het onderzoek in Nederland is uitgevoerd in 2006 en 2007 in Amsterdam en Rotterdam onder respondenten met

EERSTE PUBLICATIE TIES-PROJECT

Maurice Crul and Liesbeth Heering (eds.) (2008), *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam, the TIES study in the Netherlands.* IMISCOE Research. Amsterdam University Press, 189 pp. ISBN 978 90 8964 0611.

Zie: www.tiesproject.eu.

in Turkije en Marokko geboren ouders en onder een vergelijkingsgroep van autochtone respondenten met in Nederland geboren ouders. De wijze waarop dit onderzoek in Nederland is opgezet en uitgevoerd wordt op pag. 4 in een kadertekst beschreven. Voor de leeftijdssamenstelling van de onderzochte groepen zie de kadertekst op pag. 16.
Het TIES-onderzoek behandelt een verscheidenheid aan onderwerpen met als doel de situatie en denkbeelden van en over deze groepen in beeld te brengen. Daarbij zijn aspecten van structurele integratie, zoals de toegang tot en deelname aan het onderwijs en de arbeidsmarkt van cruciaal belang. Daarnaast richten het onderzoek en dit nummer zich op onderwerpen die van belang zijn voor de sociale integratie, zoals religie en identiteit, sociale relaties en discriminatie, en partnerkeuze en gezinsvorming.

Drs. E.L. Heering, NIDI; e-mail: heering@nidi.nl

Alle figuren (behalve pag. 16) en tabellen in dit nummer zijn gebaseerd op gegevens van de Nederlandse TIES-survey uit 2007.

Kansen in het onderwijs

HELGA DE VALK EN MAURICE CRUL

School is een belangrijk onderdeel in het leven van jongeren en is sterk bepalend voor hun toekomstmogelijkheden. In veel onderzoek wordt echter uitsluitend gekeken naar het eindniveau van jongeren. De TIES-survey geeft de unieke mogelijkheid om de hele schoolloopbaan van de jongeren, vanaf het begin tot het moment dat zij het onderwijs verlaten, te bestuderen. De opgetekende schoolloopbanen laten zien waar het Nederlandse onderwijssysteem de tweede generatie kansen biedt maar ook waar zij hen beperkingen oplegt.

Figuur 1. Bezoek kinderdagverblijf 2e generatie en de vergelijkingsgroep als kind naar herkomst en leeftijdsgroep (%)

De tweede generatie Turken en Marokkanen begint over het algemeen wat later met school dan de autochtone jongeren. Terwijl een derde van de autochtone jongeren al voor het vierde jaar naar de peuterspeelzaal gaat is dit voor maar respectievelijk 12 en 14 procent van de Marokkaanse en Turkse tweede generatie het geval. Ook het percentage jongeren dat naar een kinderdagverblijf ging ligt bij de autochtone groep substantieel hoger dan bij de tweede generatie (figuur 1). Meer dan tweederde van de autochtonen, een kwart van de Marokkaanse en bijna een derde van de Turkse tweede generatie bezocht een kinderdagverblijf. Het percentage jongeren dat naar de kinderdagverblijf gaat nam in de loop der tijd wel toe. Dit geldt in het bijzonder voor de Turkse tweede generatie. Van de 30-35-jarigen ging een vijfde naar de kinderdagverblijf, van de jongste groep (18-24 jaar) 38 procent.

Over het algemeen wordt aangenomen dat het beter voor allochtone kinderen zou zijn als ze naar een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf zouden gaan. Op die manier zou bij allochtone kinderen de achterstand bij de start van het basisonderwijs kunnen worden voorkomen. De tweede generatie gaat echter juist in mindere mate naar de peuterspeelzaal en het kinderdagverblijf dan autochtone jongeren.

De basisschool

De tweede generatie ging voornamelijk naar de basisschool in de eigen buurt, naar scholen die in toenemende mate hoge concentraties van allochtone leerlingen laten zien. Figuur 2 geeft inzicht in het aandeel allochtone leerlingen op de basisschool op basis van rapportage door de jongeren zelf. Er is een duidelijke trend. Het aandeel Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie en het aandeel autochtone jongeren dat aangeeft dat er vrijwel geen allochtone leerlingen op school waren neemt (sterk) af naarmate ze jonger zijn. Dit is een duidelijke indicatie voor de veranderingen in de samenstelling van de Nederlandse bevolking. Er is tegelijkertijd sprake van toenemende concentratie en segregatie. De helft van de tweede generatie in de jongste leeftijdsgroep ging naar een basisschool waar ten minste tweederde van de studenten een allochtone herkomst had, terwijl bijna 60 procent van de autochtone jongeren in dezelfde leeftijdscategorie (bijna) geen allochtone kinderen in de klas had. Bij deze bevindingen moet natuurlijk wel worden bedacht dat het grootste deel van de tweede generatie jongeren in de TIES-studie is opgegroeid in Amsterdam en Rotterdam terwijl een aanzienlijk deel van de autochtone jongeren buiten deze twee steden

demodata

STARTKWALIFICATIE VIA BEDRIJVEN
De helft van de werkende mannen van de tweede generatie zonder startkwalificatie heeft een vast contract. Opvallend is dat deze mannen in meerderheid in geschoolde beroepen werken. Een derde deel is intern via het bedrijf geschoold. Daar waar het onderwijs er bij deze jongeren niet in slaagt om hen te scholen tot een startkwalificatie blijkt het bedrijfsleven hier bij een aanzienlijk deel van de jonge mannen wel in te slagen (TIES-onderzoek).

Figuur 2. Aandeel 2e generatie en autochtone leerlingen op de basisschool, naar herkomst en leeftijdsgroep (%)

de basisschool bezocht. Aangezien het aandeel allochtone jongeren in de totale bevolking buiten de grote steden lager ligt is een deel van het verschil in schoolsamenstelling ook hieraan toe te schrijven.
In het maatschappelijke debat wordt regelmatig gesproken over witte en zwarte scholen. Etnische segregatie, zo is de heersende opvatting, werkt negatief op de onderwijsprestaties en wordt bovendien als onwenselijk gezien voor de sociale cohesie in de samenleving. De trend is dan ook voor beide niet gunstig.

Schooladvies

In het Nederlandse onderwijssysteem neemt het schooladvies aan het einde van de basisschool een cruciale plaats in. Nu blijkt uit het TIES-onderzoek dat de tweede generatie Turken en Marokkanen veel lagere schooladviezen krijgt dan de autochtone vergelijkingsgroep. In figuur 3 zijn deze adviezen in zeven onderwijsniveau's samengevat. Uit de figuur blijkt dat tweederde van de autochtone jongeren en slechts een kwart van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren een havo- of vwo-advies kreeg. Een kwart van de tweede generatie krijgt het allerlaagst mogelijke advies aan het eind van de basisschool. De sterk uiteenlopende schooladviezen tussen autochtone jongeren en de tweede generatie markeert de belangrijke schifting tussen deze groepen aan het eind van de basisschool.

Onderwijsuitkomsten

In de TIES-survey werden zowel schoolgaande jongeren geïnterviewd als jongeren die het onderwijs reeds hebben verlaten. Alle deelnemende jongeren waren ten minste 18 en maximaal 35 jaar oud. Een derde van de tweede generatie Turkse jongeren, een derde van de autochtone jongeren en de helft van de tweede generatie Marokkaanse jongeren volgt nu nog een opleiding. Marokkaanse jongeren (vooral meisjes) blijven over het algemeen lang in het onderwijs.
Onder de schoolverlaters zijn de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren met een vmbo- en een (k)mbo-diploma sterk oververtegenwoordigd, zoals blijkt uit tabel 1. Vooral mannen van de tweede generatie hebben vaak alleen een vmbo-opleiding afgemaakt. Het behalen van een mbo-I-diploma wordt in beleidstermen gezien als een minimum startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. De helft van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse en een kwart van de autochtone schoolverlaters heeft deze startkwalificatie op mbo-niveau niet behaald en kan dus als een potentiële risicogroep worden aangemerkt. Bijna de helft van de risicojongeren heeft als eerste middelbare-schoolopleiding mavo of vmbo-theoretisch gedaan. Zij waren dus op weg naar een middenniveau. Hun vroegtijdige uitval is dan ook opvallend.
Van de Turkse en de Marokkaanse tweede generatie schoolverlaters heeft respectievelijk 10 en 14 procent een hbo- of universitaire studie afgesloten, bij de autochtone jongeren is dat meer

Figuur 3. Schooladviezen aan de 2e generatie en de vergelijkingsgroep aan het eind van de basisschool, per groep (%)

Tabel 1. Hoogste onderwijsniveau van de jongeren van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep die niet meer in opleiding zijn, naar groep en geslacht

	Tweede generatie					
	Turks		Marokkaans		Autochtonen	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Basisschool / Lagere school	9	9	10	10	1	1
Proo / Lvbo / Speciaal onderwijs	2	3	5	0	1	0
Vbo / Lhno / Lts / Vmbo-basis / Vmbo-kader	19	10	13	13	9	7
Vmbo-gemengd / Mavo / Vmbo-theoretisch	19	10	20	10	4	5
Havo	4	5	3	3	3	5
Vwo / Gymnasium	0	2	0	3	3	1
Kmbo / Mbo-niveau 1 / Mbo-niveau 2	15	10	13	15	5	5
Mbo-niveau 3 / Mbo-niveau 4 / Mbo	15	38	28	23	17	13
Hbo	11	10	10	21	32	31
Universiteit	6	2	0	3	25	32
N	132	158	113	119	167	166

Foto: Wim de Jonge

dan de helft. Overigens heeft de hoger opgeleide tweede generatie vooral een hbo-opleiding afgesloten; universitair geschoolden vormen een kleine minderheid.
Wordt gekeken naar de jongeren die op dit moment nog een opleiding volgen dan levert dit een heel ander beeld op (zie tabel 2). De tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren zijn nu oververtegenwoordigd op het hbo en een derde volgt een mbo-studie. Van de groep autochtone jongeren gaan er veel, mannen meer dan vrouwen, naar de universiteit. Dat het onderzoek in twee universiteitssteden is gehouden zal hieraan ook hebben bijgedragen. Vrouwen in alle drie de groepen zijn oververtegenwoordigd op het hbo.
Bijna de helft van de hoogopgeleide tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren heeft de lange route gevolgd door het onderwijs. Zij zijn opgeklommen vanuit het vmbo via het mbo naar het hbo. Een route die drie jaar langer duurt. Dat in verhouding veel van deze jongeren op een laag niveau instromen roept vragen op over de selectie aan het eind van de basisschool.
Het TIES-onderzoek laat zien dat het gemiddelde eindniveau van de opleiding van de tweede generatie jongeren nog verder zal stijgen. Dat de groep tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren jonger is dan de autochtone groep zorgt in combinatie met de door relatief veel allochtonen gevolgde lange route vooralsnog voor een lager percentage hoogopgeleide afgestudeerden. Dit zal in de toekomst veranderen. Het is echter nog niet zeker of de jongeren die op dit moment op school zitten hun nagestreefde opleiding ook daadwerkelijk afronden.

Tabel 2. Huidig opleidingsniveau van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep die nog in opleiding zitten, naar herkomst en geslacht

	Tweede generatie					
	Turks		Marokkaans		Autochtonen	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Proo / Lvbo / Speciaal onderwijs	0	0	0	0	0	0
Vbo / Lhno / Lts / Vmbo-basis / Vmbo-kader	6	4	7	2	2	1
Vmbo-gemengd / Mavo / Vmbo-theoretisch	6	7	4	9	0	0
Havo	0	0	4	2	0	2
Vwo / Gymnasium	0	0	2	5	7	9
Kmbo / Mbo-niveau 1 / Mbo-niveau 2	16	14	13	9	2	3
Mbo-niveau 3 / Mbo-niveau 4 / Mbo	25	29	30	30	10	11
Hbo	28	43	26	34	29	36
Universiteit	19	4	13	9	51	40
N	100	92	126	123	77	89

Tot besluit

De onderwijsuitkomsten van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren die niet meer naar school gaan, zijn door de bank genomen lager dan die van autochtone schoolverlaters. Een aanzienlijk deel van de Turkse en Marokkaanse jongeren heeft het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie. Tegelijkertijd volgt een behoorlijk deel van de tweede generatie nog een opleiding, veel van hen op een hoger niveau. We kunnen daarom verwachten dat de verschillen in de onderwijsuitkomsten tussen de tweede generatie en de autochtone groep uiteindelijk kleiner zullen zijn dan de gegevens op basis van de huidige schoolverlaters doen vermoeden. De TIES-studie laat zien dat de vroege selectie in het Nederlandse onderwijssysteem negatief uitpakt voor de tweede generatie allochtonen. De mogelijkheid van het stapelen van studies via de lange route biedt de tweede generatie echter ook weer kansen. Zij grijpen die dan ook met beide handen aan.

Dr. H.A.G. de Valk, Vrije Universiteit Brussel; ten tijde van het onderzoek werkzaam bij het NIDI en **dr. M. Crul**, IMES; e-mail:hdevalk@vub.ac.be

HET TIES-ONDERZOEK IN AMSTERDAM EN ROTTERDAM

Een van de doelstellingen van het TIES-onderzoek was om via een steekproef gegevens te verzamelen onder 1.500 respondenten en wel zodanig dat de onderzoeksuitkomsten in beide steden (Amsterdam en Rotterdam) een representatief beeld zouden opleveren voor de drie onderzoeksgroepen (tweede generatie Turken, tweede generatie Marokkanen, en autochtonen; allen in de leeftijdsgroep van 18-35 jaar).
Volgens de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) woonden er in Amsterdam ten tijde van de steekproeftrekking (april 2006) 5.088 tweede generatie Turken en 8.649 tweede generatie Marokkanen van 18-35 jaar. In Rotterdam waren dat er respectievelijk 6.941 en 4.117. In diezelfde leeftijdsgroep woonden er toen 102.491 autochtone jongeren in Amsterdam en 71.288 in Rotterdam. Onder autochtone jongeren worden die in Amsterdam en Rotterdam wonende jongeren verstaan van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.
Bureau Veldkamp (Amsterdam) leverde de interviewers en voerde gesprekken. Onder de allochtone groepen bleek de bereikbaarheid en medewerking minder gunstig dan onder de autochtonen.
Uiteindelijk zijn 1.505 succesvolle interviews afgenomen, tussen de 235 en 265 interviews per onderzoeksgroep. De hier gepresenteerde uitkomsten zijn herwogen naar uit andere bron bekende feitelijke verhoudingen.
Zie het TIES-boek voor meer informatie over de organisatie en resultaten van het veldwerk.

Een betere baan dan je ouders

LIESBETH HEERING EN SUSANTER BEKKE

Hoe presteert de tweede generatie op de arbeidsmarkt? Heeft de Turkse en Marokkaanse tweede generatie andere en betere banen dan hun ouders? Klopt het beeld dat vrouwen met een Marokkaanse achtergrond – die het volgens de media en ander onderzoek beter doen dan de mannen uit hun groep – ook betere banen hebben dan de mannen? En wat zijn de ervaringen van deelnemers aan het TIES-onderzoek met discriminatie op de arbeidsmarkt?

Foto: Wim de Jonge

Foto: www.swc.hu

Veel tweede generatie Turkse en Marokkaanse mannen werken, net als hun vaders die als gastarbeiders naar Nederland kwamen, in de industrie, de bouw of de transportsector. Vrouwen van die generatie zijn vooral werkzaam in de dienstverlening, de zorg en het onderwijs. In Amsterdam en in Rotterdam, waar het TIES-onderzoek werd gehouden, zijn ook veel mensen werkzaam in de handels- en financiële sector.

Beroepsniveau

Uit de figuur blijkt dat Turken en Marokkanen van 18-35 jaar die in Amsterdam en Rotterdam, van wie de ouders in Turkije of Marokko zijn geboren, een beroep op een veel lager niveau hebben dan hun leeftijdsgenoten met Nederlandse ouders. Van de tweede generatie Turken en Marokkanen heeft de helft een beroep op elementair of laag niveau, van de autochtone werknemers is dat slechts één op de vijf. Dat verschil kan voor een deel worden verklaard door het feit dat de autochtone jongeren in het onderzoek gemiddeld een paar jaar ouder zijn dan hun stadsgenoten van allochtone afkomst. In de loop der jaren krijgen mensen in de regel immers betere banen.

De vrouwen van Turkse en Marokkaanse afkomst die op de arbeidsmarkt actief zijn doen het inderdaad beter dan de mannen uit deze groepen (tabel 1). Wel moet worden opgemerkt dat één op de zes vrouwen uit de Turkse groep en één op de acht vrouwen uit de Marokkaanse groep niet participeert op de arbeidsmarkt maar het huishouden doet en voor de kinderen zorgt. Er is dus sprake van een groep geëmancipeerde vrouwen die op de arbeidsmarkt actief is en goede banen bemachtigt. Bij de autochtone groep is er nauwelijks verschil in beroepsprestige tussen mannen en vrouwen. Bovendien komt het in deze groep op deze leeftijd nauwelijks voor dat vrouwen thuisblijven om voor kinderen te zorgen. In aanmerking genomen dat de

SBC*-niveau van de huidige baan van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep met een afgeronde opleiding, naar herkomstgroep

* Standaard Beroepenclassificatie, 1992.

Tabel 1. Gemiddeld beroepsprestige van de huidige baan van de 2e generatie die hun opleiding hebben afgerond, naar herkomst, geslacht en leeftijd (U&S-92-schaal) (%)

		Gemiddelde	N
Tweede generatie Turken	Mannen	40,4	126
	Vrouwen	44,8	80
Tweede generatie Marokkanen	Mannen	37,4	98
	Vrouwen	46,0	76
Autochtone groep	Mannen	54,0	162
	Vrouwen	53,2	156
Tweede generatie Turken	18-24	35,3	76
	25+	46,2	130
Tweede generatie Marokkanen	18-24	36,7	74
	25+	44,2	100
Autochtone groep	18-24	42,9	55
	25+	55,8	263

Tabel 2. Persoonlijke ervaringen met discriminatie van de 2e generatie bij het zoeken naar een baan, naar herkomst (%)

	Tweede generatie	
	Turks	Marokkaans
Nooit	53,1	50,1
Zelden	18,7	16,4
Af en toe	17,6	19,4
Regelmatig	7,1	9,0
Vaak	3,6	5,1
Totaal	100,0	100,0
N	315	319

moeders van de tweede generatie nauwelijks actief zijn op de arbeidsmarkt is er vooral door vrouwen veel gewonnen in één generatie.
Mensen van 25 jaar en ouder hebben gemiddeld genomen betere banen dan jongeren (tabel 1). De grootste winst in beroepsprestige wordt geboekt bij de autochtonen en zo wordt het verschil met de twee tweede generatie groepen groter met het stijgen van de leeftijd. Mensen van 25 jaar en ouder met Nederlandse ouders hebben gemiddeld dus veel betere banen dan jongeren met Turkse of Marokkaanse ouders. Omdat de Marokkaanse groep de jongste is van de drie doet de helft van hen 'mee' in deze cijfers. De andere helft zit nog op school of combineert werk en studie. Aangezien een aanzienlijk deel van hen hoger onderwijs geniet kunnen de uiteindelijke uitkomsten voor deze groep gunstiger zijn dan op dit moment kan worden vastgesteld.

Discriminatie

Bij Anti Discriminatie Bureaus en Meldpunten kan iedereen melding maken van ervaringen met discriminatie. De meeste klachten hebben betrekking op situaties die zich voordoen op de arbeidsmarkt. Belangrijkste klacht is dat er onregelmatigheden zijn tijdens sollicitatiegesprekken. In zes van de tien door Marokkanen gemelde gevallen ging het om minstens één zo'n ervaring in het afgelopen jaar. Turken melden dit probleem in iets mindere mate, al gaat het ook bij hen in de helft van alle meldingen om dit probleem. Tweede in de rij van klachten zijn vijandelijkheden op de werkvloer: ongeveer een kwart van de klachten van Turken en Marokkanen gaat hierover.
In het TIES-onderzoek is gevraagd naar eigen ervaringen met discriminatie. Discriminatie wordt daarbij omschreven als "vijandigheden of een oneerlijke behandeling vanwege uw afkomst of achtergrond". Hier worden de ervaringen met het zoeken naar een baan weergegeven en gekeken of die van de Marokkaanse en Turkse groep van elkaar verschillen, of het uitmaakt of iemand in Amsterdam of in Rotterdam woont en, ten slotte, of de ervaringen van mannen verschillen van die van vrouwen.
Zoals blijkt uit tabel 2 lijken de ervaringen van de Turkse en de Marokkaanse groep gemiddeld genomen op elkaar. Ruim tweederde geeft aan zelden of nooit te maken te hebben gehad met discriminatie. Ongeveer één van elke zes respondenten gaf aan dat het hen af en toe is overkomen. Er zijn ook geen noemenswaardige verschillen gevonden tussen mannen en vrouwen en tussen de steden.

Tot slot

De oudste groep van de tweede generatie jongeren uit het TIES-onderzoek is actief op de arbeidsmarkt. Zij hebben in veel hogere mate dan hun uit Nederlandse ouders geboren stadsgenoten banen op een laag niveau met weinig prestige. Als naar de 25-plussers wordt gekeken dan blijken de verschillen tussen de tweede generatie en de autochtone vergelijkingsgroep te zijn toegenomen. Tweede generatie vrouwen doen het inderdaad beter dan de mannen uit hun groep op de arbeidsmarkt. Vooral de vrouwen hebben een enorme stap gezet in één generatie; hun moeders zijn zeer laag opgeleid en nauwelijks te vinden (geweest) op de arbeidsmarkt, terwijl deze vrouwen het beter doen dan mannelijke generatiegenoten.

LITERATUUR:

- Boog, I., J. van Donselaar, D. Houtzager, P. Rodrigues, R. Schriemer, H. van der Berg en J. Evers, (2006), *Monitor Rassendiscriminatie 2005*. Rotterdam: Landelijk Bureau ter Bestrijding van Rassendiscriminatie (LBR).

Drs. E.L. Heering, NIDI, en **drs. S.C.G. ter Bekke**, ten tijde van het onderzoek werkzaam bij het NIDI; e-mail: heering@nidi.nl

VERGELIJKING BEROEPEN

Om beroepen van respondenten met elkaar te vergelijken zijn verschillende maten beschikbaar die een rangorde van hoog naar laag, of het niveau van de functie uitdrukken. Allereerst is gekeken naar het niveau van de beroepen van respondenten uit de TIES-survey die hun schoolopleiding hebben afgerond en - zonder verder acht te slaan op dat opleidingsniveau - te kijken of er verschillen zijn in de verdeling naar etnische afkomst.

De Standaard Beroepenclassificatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (SBC-92) is gebruikt om de baan van een respondent in het onderzoek te typeren.
Om het prestige van een beroep te typeren bestaan verschillende maten. Eén van die maten is de beroepen prestigeschaal van Ultee en Sixma (U&S-92). De schaal kan waarden aannemen van 15 tot 86 en wordt rechtstreeks afgeleid van de eerder genoemde SBC-92 codes.

Mokumer én moslim

Amsterdammers en Rotterdammers van Marokkaanse of Turkse afkomst over identiteit en godsdienst

GEORGE GROENEWOLD

Tweede generatie Turken en Marokkanen kunnen zich zowel Amsterdammer, Rotterdammer, Nederlander als moslim voelen. Een niet gering deel van de volwassen tweede generatie Turken en Marokkanen beleeft het geloof niet door te bidden en vindt dat godsdienst geen of slechts een beperkte rol zou moeten hebben in politiek en samenleving. Het gebruik van religieuze symbolen op scholen vinden velen acceptabel maar minder vaak vindt men dat islamitische vrouwen buitenshuis een hoofddoek moeten dragen.

Op basis van de gegevens van het TIES-onderzoek kan iets worden gezegd over de verbondenheid van de kinderen van Turkse en Marokkaanse immigranten in Nederland met de eigen groep en met andere groepen, en over de opvattingen over de rol van godsdienst.
In de afgelopen decennia is de diversiteit in Europese landen wat betreft taal, sociaal-politieke geschiedenis, cultuur, religieuze oriëntatie, normen en waarden verder toegenomen omdat immigranten, in het bijzonder uit Turkije en Marokko, hun sociaal-culturele erfgoed meenamen. Aan dat erfgoed ontlenen mensen hun identiteit als lid van hun sociale groep. Onderdeel van dat erfgoed zijn op de islam gebaseerde leefregels. Vooral de groei in de afgelopen decennia van het aandeel moslims in de bevolkingssamenstelling van de meeste Europese landen is een nieuw verschijnsel in de geschiedenis van Europa.
Contact tussen inwoners van een land en nieuwkomers leidt er op termijn meestal toe dat de culturele oriëntaties, normen en waarden van beide partijen naar elkaar toegroeien. Dit acculturatieproces betekent niet dat verschillen tussen groepen in een samenleving verdwijnen, integendeel, zoals wordt beschreven in de klassieker 'Beyond the Melting Pot' van Glazer en Moynihan (1963). Verschillen in identiteiten en oriëntaties tussen groepen zullen blijven bestaan, zo ook in Nederland, mogelijk met periodieke strubbelingen en met verschuivingen in de sociaal-economische en politieke verhoudingen. Groepsvorming is onderdeel van samenleven, maar groepslidmaatschap wordt in de toekomst mogelijk minder door ethniciteit bepaald wegens integratie, assimilatie en vermenging door huwelijk. Individuen maken binnen groepen tijdens de levensloop en onder invloed van de context waarin ze leven keuzes waarbij fysieke, sociale en psychologische groepsgrenzen kunnen worden overschreden. Hierdoor kunnen mensen zich met andere bestaande groepen gaan identificeren of er ontstaan 'nieuwe sociale groepen', waarbij het van Turkse of Marokkaanse afkomst zijn geen rol meer speelt. Om groepsprocessen en interacties (incl. integratie van allochtonen) te begrijpen moeten dus in het bijzonder individueel keuzegedrag en veranderingen daarin worden bestudeerd, alsmede de oorzaken van die veranderingen. De filosofische stroming die dit propageert is het methodologisch individualisme (Coleman) en die staat dus een levensloopbenadering voor.

Foto: www.swc.hu

Moslim én Mokumer?
Het acculturatieproces is nog niet zover voortgeschreden dat we op korte termijn krantenberichten kunnen verwachten die melden dat tijdens een treffen tussen Ajax en Feyenoord, Ajax-supporters van Turkse afkomst in de clinch zijn geraakt met Feyenoord-supporters van Turkse afkomst. Als toekomstverschijnsel mag dit echter niet op voorhand worden uitgesloten. Het TIES-onderzoek in Amsterdam en Rotterdam toont namelijk aan dat er binnen de tweede generatie Turken en Marokkanen grote groepen zijn die zich wel degelijk sterk verbonden voelen met andere identiteiten dan 'het van Marokkaanse of Turkse afkomst zijn' of 'het moslim zijn' (zie kader).
Bijna 80 procent van de tweede generatie voelt zich sterk verbonden met andere Turken of Marokkanen. Van de mensen van Turkse afkomst identificeert 14 procent zich sterk met Koerden en van de respondenten van Marokkaanse afkomst identificeert 55 procent zich met Berbers. Dat laatste reflecteert natuurlijk de afkomst van ouders in het land van herkomst. Ongeveer 20 procent van de Turken in Turkije is Koerd en ongeveer 40 procent van de bevolking in Marokko is Berber. Een vergelijkbaar hoog percentage (80 procent) autochtone jongeren (de vergelijkingsgroep) zegt zich sterk verbonden te voelen met het Nederlander zijn.

VERBONDENHEID

In het TIES-onderzoek werd onder meer aan respondenten gevraagd om aan te geven hoe sterk zij zich verbonden voelen met sociale groepen in de directe en wijdere omgeving waarin ze wonen. De respondenten konden kiezen uit zes gradaties om de mate van verbondenheid aan te geven (helemaal niet, zeer zwak, zwak, gemiddeld, sterk, zeer sterk). In tabel 1 op de volgende pagina zijn de bevindingen samengevat door van slechts drie hoofdgradaties gebruik te maken, waarbij in de categorie 'zwak' ook respondenten zijn ondergebracht die zich helemaal niet verbonden voelen met een opgevoerde identiteit. Omdat verschillen tussen mannen en vrouwen in de tabellen erg klein zijn, is uitsplitsing naar geslacht achterwege gelaten.

Tabel 1. Zwakke en sterke gevoelens van verbondenheid van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep met verschillende sociale groepen, herkomst. (%)

		Tweede generatie		
		Turks	Marokkaans	Autochtonen
Turken / Marokkanen	Zwak	4,3	5,7	
	Gemiddeld	18,3	12,2	
	Sterk	77,4	82,0	
	Totaal	100,0	100,0	
Moslims / Christenen	Zwak	8,2	6,0	65,3
	Gemiddeld	12,0	9,5	13,3
	Sterk	79,8	84,6	21,4
	Totaal	100,0	100,0	100,0
Amsterdammers/ Rotterdammers	Zwak	10,9	7,3	14,4
	Gemiddeld	23,6	18,6	24,1
	Sterk	65,5	74,1	61,5
	Totaal	100,0	100,0	100,0
Nederlanders	Zwak	23,4	19,8	4,5
	Gemiddeld	37,6	35,0	15,5
	Sterk	38,9	45,1	80,0
	Totaal	100,0	100,0	100,0
Europeanen	Zwak	29,1	34,2	20,7
	Gemiddeld	34,6	29,8	33,5
	Sterk	36,3	36,0	45,8
		100,0	100,0	100,0

Tabel 2. Verbondenheid met de islam en verbondenheid met de woonplaats (Panel A), en verbondenheid met Nederland (Panel B) van de 2e generatie , naar herkomst. (%)

Panel A		*Verbondenheid met islam*			
	Verbondenheid met woonplaats	Zwak	Gemiddeld	Sterk	Totaal
Turkse afkomst	Zwak	18,1	17,6	9,3	11,0
	Gemiddeld	27,4	29,4	22,2	23,5
	Sterk	54,5	52,9	68,5	65,4
	Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0
	Procentuele verdeling onderzoeksgroep	9,2	11,5	79,3	100,0
Marokkaanse afkomst	Zwak	0,0	15,4	6,8	7,2
	Gemiddeld	12,5	38,5	15,4	17,4
	Sterk	87,5	46,2	77,8	75,4
	Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0
	Procentuele verdeling onderzoeksgroep	6,3	11,3	82,5	100,0

Panel B		*Verbondenheid met islam*			
	Verbondenheid met woonplaats	Zwak	Gemiddeld	Sterk	Totaal
Turkse afkomst	Zwak	18,2	23,5	24,8	24,1
	Gemiddeld	27,3	41,2	37,6	37,2
	Sterk	54,5	35,3	37,6	38,7
	Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0
	Procentuele verdeling onderzoeksgroep	8,0	12,4	79,6	100,0
Marokkaanse afkomst	Zwak	11,1	15,4	21,6	20,3
	Gemiddeld	22,2	53,8	33,6	34,8
	Sterk	66,7	30,8	44,8	44,9
	Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0
	Procentuele verdeling onderzoeksgroep	6,5	9,4	84,1	100,0

Tabel 3. Religieuze binding via opvoeding in de jeugd en binding ten tijde van het interview van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep, naar herkomst. (%)

		Tweede generatie		
Jeugd:	Nu:	Turks	Marokkaans	Autochtonen
nee	nee	7,3	6,3	55,7
ja	ja	83,3	86,7	15,7
ja	nee	4,9	4,9	27,9
nee	ja	4,6	2,1	0,7
Totaal		100,0	100,0	100,0

Tabel 1 laat zien dat de verschillen tussen de tweede generatie Turken en Marokkanen en de autochtone jongeren eigenlijk het grootst zijn met betrekking tot gevoelens van verbondenheid met godsdienst. Ongeveer 80 procent van de tweede generatie identificeert zich sterk met de islam en slechts 21 procent van de autochtone jongeren heeft een vergelijkbaar gevoel ten aanzien van het christen zijn. Bij mannen van Nederlandse afkomst is dit percentage overigens lager dan bij vrouwen.

Ruim tweederde van de tweede generatie, het meest onder Marokkanen, voelt zich, afhankelijk van de woonplaats, sterk verbonden met het Amsterdammer of Rotterdammer zijn. Het is natuurlijk maar net waarop de nadruk wordt gelegd bij het becommentariëren van het cijfermateriaal, want een op de vijf respondenten van de tweede generatie Turken en Marokkanen voelt geen of slechts een zwakke verbondenheid met het Nederlander zijn. Daarnaast geeft bijna de helft van de Marokkaanse tweede generatie aan zich sterk verbonden te voelen met anderen op grond van het Nederlanderschap, meer nog dan van de Turkse tweede generatie. Hoe verder van het bed verwijderd hoe minder de betrokkenheid is, wordt wel eens gezegd. Bijna de helft van de autochtone jongeren voelt zich sterk verbonden met het Europeaan zijn, van de tweede generatie Turken en Marokkanen is dat slechts een derde.

Uit het onderzoek blijkt dat een flink deel van de tweede generatie heel goed een sterk gevoel van verbondenheid met de islam weet te combineren met een sterk gevoel van verbondenheid met de woonplaats. Drie van de vier tweede generatie Marokkanen (77,8 procent) voelen zich sterk verbonden met de islam maar voelen ook een sterke band met de stad waarin ze wonen (tabel 2). Kort door de bocht komt dat erop neer dat de meeste jongeren van in het bijzonder de Marokkaanse tweede generatie zich zowel moslim als Amsterdammer voelen. Een sterke band met de islam blijkt best te combineren met een gemiddeld tot sterke verbondenheid met het gevoel Nederlander te zijn.

Godsdienst ja, maar....

Ongeveer 90 procent van de tweede generatie is moslim, zo blijkt uit het onderzoek, bij de Turken wat lager.

Tabel 3 laat zien dat meer dan 80 procent van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren zowel tijdens hun opvoeding als nu een binding zegt te voelen met de islam. Onder de tweede generatie is het verlies aan binding met de islam tijdens de levensloop niet groot, zo blijkt uit de tabel, bij de Turkse tweede generatie bijvoorbeeld slechts vijf procent. Bij één groep is de binding met de islam pas op wat latere leeftijd ontstaan. Zoals verwacht, ziet de procentuele verdeling onder de autochtone jongeren er anders uit. Ongeveer 56 procent van de autochtone jongeren is zonder binding met een godsdienst opgevoed en heeft die binding ook nu niet. Ruim een kwart (27,9 procent) van de autochtone jongeren heeft weliswaar een religieus geïnspireerde opvoeding gehad, maar voelt er nu geen binding meer mee.

Maar betekent dit ook dat er vergelijkbare verschillen zijn ten aanzien van beleving en opvattingen over de rol van godsdienst in de samenleving? De helft van de tweede generatie bezoekt nooit of zelden een moskee en ongeveer 40 procent van de tweede generatie Turken en 25 procent van de tweede generatie Marokkanen geeft aan nooit te bidden, waarbij er geen verschil is tussen mannen en vrouwen. Die percentages zijn opmerkelijk omdat op vragen over bidden (een van de vijf zuilen van de islam) vaak sociaal wenselijke antwoorden worden gegeven. Het is dus nog maar de vraag of imams in Nederland in de toekomst beter in staat blijken

Foto: Wim de Jonge

om volgelingen te inspireren dan pastoors, dominees en rabbijnen.

Tabel 4 laat de opvattingen zien die de tweede generatie heeft over de rol van godsdienst in de samenleving. De tweede generatie Turken, de tweede generatie Marokkanen en de autochtone jongeren denken niet zo heel verschillend over de rol van de godsdienst in de samenleving, zo blijkt uit de tabel. Wel nemen de autochtonen in ruimere mate een uitgesproken positie in. Verschillen tussen mannen en vrouwen zijn in de tabel achterwege gelaten omdat die heel klein zijn. Godsdienst wordt in alle drie de groepen door de meeste mensen gezien als een zaak tussen het individu en god. De ontkerkelijking onder christenen in aanmerking nemende is het niet verwonderlijk dat de meeste autochtone jongeren vinden dat godsdienst eigenlijk niet vertegenwoordigd zou moeten zijn in de politiek en het openbare leven. Onder de tweede generatie Turken en Marokkanen zijn de meningen daarover echter nogal verdeeld. Veel van hen vinden het moeilijk om een keuze te maken of willen die keuze niet echt kenbaar maken. Wat meer duidelijkheid wordt geboden als het gaat om een mening over de autoriteit die religie zou moeten hebben in de politieke besluitvorming. In alle groepen vindt de meerderheid dat van godsdienst geen politieke autoriteit mag uitgaan, maar van de tweede generatie Turken en Marokkanen wil of kan ongeveer een derde toch geen duidelijke opvatting kenbaar maken. Alle drie de groepen zijn het er goeddeels over eens dat er op scholen eigenlijk geen verbod op het voeren van religieuze symbolen en tekens mag zijn. De tweede generatie jongeren zijn echter nogal verdeeld over de opvatting dat moslima's buitenshuis hoofddoeken zouden moeten dragen. Vooral veel tweede generatie Marokkanen (30,1 procent) zijn het daarmee eens. Opvallend is dat van de autochtone jongeren die in dezelfde wijken wonen als de tweede generatie jongeren, een op de vijf ook die opvatting deelt en dat bijna een kwart daarover geen duidelijk standpunt lijkt te hebben.

LITERATUUR

- Barth, F. (1969), *Ethnic groups and boundaries. The social organisation of culture differences.* Oslo: Universitetsvorlaget.
- Coleman, J. (1990), *Foundations of social theory.* Cambridge: Belknap Press.
- Glazer, N. and D.P. Moynihan (1963), *Beyond the melting pot.* Cambridge: MIT Press.

Drs. W.G.F. Groenewold, NIDI;
e-mail: groenewold@nidi.nl

Tabel 4. Opvattingen over de rol van religie en gebruik van religieuze symbolen, van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep naar herkomst. (%)

	a. Religie zou een privé- aangelegenheid moeten zijn tussen het individu en God			
	Eens	Middenpositie	Oneens	Totaal
Turkse 2e generatie	79,5	13,2	7,3	100,0
Marokkaanse 2e generatie	75,4	15,1	9,5	100,0
Autochtonen	76,7	14,1	9,2	100,0
	b. Religie moet vertegenwoordigd zijn in politiek en samenleving, evenals andere levensbeschouwelijke and politieke opvattingen			
	Eens	Middenpositie	Oneens	Totaal
Turkse 2e generatie	25,2	34,4	40,4	100,0
Marokkaanse 2e generatie	28,7	36,3	35,0	100,0
Autochtonen	16,6	23,0	60,4	100,0
	c. Religie zou de enige en de beslissende autoriteit in de politiek moeten zijn			
	Eens	Middenpositie	Oneens	Totaal
Turkse 2e generatie	12,5	31,1	56,4	100,0
Marokkaanse 2e generatie	11,6	30,1	58,3	100,0
Autochtonen	1,0	6,1	92,9	100,0
	d. Alle religieuze symbolen en tekens zouden op school verboden moeten worden			
	Eens	Middenpositie	Oneens	Totaal
Turkse 2e generatie	15,2	23,0	61,8	100,0
Marokkaanse 2e generatie	9,6	17,1	73,3	100,0
Autochtonen	12,1	18,5	69,4	100,0
	e. Islamitische vrouwen zouden buitenshuis hoofddoeken of iets dergelijks moeten dragen			
	Eens	Middenpositie	Oneens	Totaal
Turkse 2e generatie	20,8	35,6	43,6	100,0
Marokkaanse 2e generatie	30,1	36,3	33,6	100,0
Autochtonen	17,7	22,2	60,1	100,0

Vriendschap en vijandigheid

SUSAN TER BEKKE EN LIESBETH HEERING

Sinds de terroristische aanslagen van 11-9 en de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh wordt vaak gesuggereerd dat Nederland harder is geworden. De spanning tussen autochtonen en allochtonen zou zijn toegenomen evenals het aantal discriminatiegevallen. Maar is dit eigenlijk wel zo? In het TIES-onderzoek wordt onder meer gevraagd naar discriminatie en is nagegaan in welke mate en in welke situaties tweede generatie Turken en Marokkanen in Amsterdam en Rotterdam discriminatie ervaren.

Foto's: Wim de Jonge

Na de aanslagen van 11 september 2001 en de gebeurtenissen rondom de moord op Pim Fortuyn in 2002 en de moord op Theo van Gogh in 2004, is het aantal gevallen van discriminatie op basis van (islamitisch) geloof en etnische afkomst zoals dat wordt gemeten in survey-onderzoek niet toegenomen. Gevraagd naar ervaringen met discriminatie, zoals in het TIES-onderzoek werd gedaan, geeft een groot deel van de tweede generatie Turken en Marokkanen in Amsterdam en Rotterdam aan dat ze toch regelmatig worden gediscrimineerd en vaak vijandige situaties meemaken.

Figuur 1. Persoonlijke ervaring van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep met discriminatie naar herkomst (%)

In het onderzoek zijn verschillende vragen gesteld over discriminatie. Naast de vraag of discriminatie wordt ervaren, werden verschillende situaties voorgelegd waarin gediscrimineerd zou kunnen worden. Figuur 1 toont dat minder dan de helft van zowel de tweede generatie Turken als de tweede generatie Marokkanen ten minste één keer in het leven vijandigheid of een oneerlijke behandeling heeft ervaren op grond van afkomst of (etnische) achtergrond. Bij de autochtone groep is dat bijna één op de vijf. Binnen alle drie de groepen gaven, in verhouding iets meer mannen dan vrouwen aan ooit gediscrimineerd te zijn.

Uitgaan

Discriminatie wordt vooral ervaren tijdens het uitgaan, in contact met de politie en met overheidsinstellingen zoals de gemeente, zoals blijkt uit de tabel. Discriminatie in de woonomgeving scoorde het laagst en bleef buiten de tabel. Wat direct opvalt is dat mannen in alle situaties vaker discriminatie meemaken dan vrouwen. Toch heeft meer dan de helft van alle ondervraagden nooit of zelden in één van de vier situaties discriminatie ervaren. Zij die wel vaak of regelmatig discriminatie ervaren, maken dit vooral mee tijdens het uitgaan. Bijna één op de vijf tweede generatie Marokkanen, voelt zich regelmatig of vaak gediscrimineerd tijdens het uitgaan. Bij de tweede generatie Turken is dat één op de tien. Overigens gaat het in deze resultaten om ervaren discriminatie en niet om feite-

lijke discriminatie die juridisch is vastgesteld. Zo kunnen bezoekers van discotheken en uitgaansgelegenheden soms worden geweigerd omdat het te druk is of omdat ze gympen dragen. Allochtone jongeren kunnen dit als discriminatie ervaren en denken dat ze geweigerd worden vanwege hun afkomst of huidskleur.

Politie

Eén op de tien tweede generatie Marokkanen wordt naar eigen zeggen vaak of regelmatig gediscrimineerd door de politie. Bij de tweede generatie Turken is dat één op de 12. Vrouwen komen minder in aanraking met de politie dan mannen: ongeveer 80 procent van zowel de tweede generatie Turkse als Marokkaanse vrouwen geeft aan nooit te zijn gediscrimineerd in contact met de politie. Door het huidige samenscholingsverbod kan de politie makkelijker dan voorheen groepen jongeren aanspreken en hen vragen om hun identiteitsbewijzen. Vooral allochtone (jonge)mannen ervaren dit als onplezierig omdat er volgens hen geen duidelijke aanleiding is: ze denken dat de politie hen aanhoudt vanwege hun afkomst.

Vrienden van belang voor sociale integratie

Het hebben van vrienden, en dan vooral vrienden met een verschillende etnische achtergrond, is van belang als het gaat om sociale integratie. Vrienden bepalen voor een groot deel iemands meningen en opvattingen en laten iemand kennismaken met andere denkbeelden. Iemand die vrienden met een verschillende etnische achtergrond heeft, ervaart naast de eigen cultuur ook andere culturen en leert daarvan.

Multiculturele stad: multiculturele vriendenkring?

Door de multiculturele samenstelling van de Amsterdamse en Rotterdamse bevolking zou kunnen worden verwacht dat de vriendenkring van zowel tweede generatie Turken en Marokkanen als die van de autochtone groep divers is. Toch blijkt uit het TIES-onderzoek dat dit niet geval is. Figuur 2 laat zien dat het overgrote deel van de autochtone groep ten tijde van het interview alleen Nederlandse vrienden had. Velen van hen zijn niet opgegroeid in een multiculturele omgeving als Amsterdam of Rotterdam, maar zijn in deze steden gaan wonen voor studie of werk. De kans dat iemand dan alsnog vrienden maakt onder bijvoorbeeld Turken of Marokkanen is niet zo groot. De meeste tweede generatie Turken (64 procent) en Marokkanen (54 procent) hebben echter ook vooral vrienden van Turkse respectievelijk Marokkaanse afkomst. Van de tweede generatie Marokkanen heeft één derde een diverse vriendengroep. Dat is meer dan in de andere twee groepen. Van de autochtone groep heeft 'slechts' één op de tien een diverse vriendengroep. Deze diverse groep vrienden kan overigens behalve uit Turken, Marokkanen en Nederlanders ook bestaan uit mensen met andere etnische achtergronden. Tweede generatie Marokkanen hebben meer dan tweede generatie Turken een vriendengroep die bestaat uit (voornamelijk) Nederlanders.

Top 3 situaties van persoonlijke ervaringen van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep met discriminatie naar herkomst en geslacht (%)

	Tweede generatie					
	Turks		Marokkaans		Autochtonen	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Uitgaan						
Nooit	28,7	57,8	30,4	59,0	47,9	56,2
Zelden	17,6	27,6	17,7	22,6	30,8	26,1
Soms	32,2	13,6	18,8	13,7	18,5	15,6
Regelmatig	11,0	0,8	16,8	4,5	1,9	1,0
Vaak	10,4	0,2	16,3	0,2	1,0	1,0
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Contact met politie						
Nooit	53,0	78,8	51,1	78,1	79,5	89,2
Zelden	16,4	13,5	13,0	10,1	15,7	8,0
Soms	15,6	5,6	20,8	6,9	4,0	2,6
Regelmatig	5,6	1,7	5,6	2,2	0,5	0,0
Vaak	9,4	0,5	9,6	2,7	0,4	0,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Contact met overheidsinstellingen						
Nooit	52,0	59,1	58,3	65,3	83,0	82,2
Zelden	27,9	19,2	24,7	21,3	10,3	12,2
Soms	12,9	18,1	10,1	11,2	5,1	4,2
Regelmatig	2,0	2,9	3,6	2,2	0,6	0,5
Vaak	5,2	0,7	3,2	0,0	1,0	0,9
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Figuur 2. Etniciteit vrienden van tweede generatie Turken en Marokkanen, en autochtonen (%)

Conclusie

Hoewel verschillende studies aantonen dat de perceptie van discriminatie over een langere periode is afgenomen, voelt een groot deel van de tweede generatie Turken en Marokkanen in Amsterdam en Rotterdam zich toch regelmatig gediscrimineerd. Vooral bij het uitgaan en in contacten met de politie ervaren tweede generatie Marokkanen maar ook Turken vijandigheid of een oneerlijke behandeling.

Daarnaast zien we dat vriendschappen voor het grootste deel worden gesloten tussen mensen met dezelfde etnische achtergrond. De autochtone groep heeft het minste, en de Marokkaanse groep het meeste contact met vrienden met een verschillende etnische achtergrond. Zij zijn wat vrienden betreft het meest sociaal geïntegreerd.

Drs. S.C.G. ter Bekke, ten tijde van het onderzoek werkzaam bij het NIDI en **drs. E.L. Heering**, NIDI; e-mail: heering@nidi.nl

LITERATUUR:

- Gijsberts, M. en M. Vervoort (2007), Wederzijdse beeldvorming. In: Dagevos, J. en M. Gijsberts (eds.), Jaarrapport 2007. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2007, (SCP-publicatie; 2007-27).
- Entzinger, H. en E. Dourleijn (2008), *De lat steeds hoger. De leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad.* Assen: Van Gorcum.
- Schriemer, R. en S. Kasmi (2007), Gevallen en gevoelens van discriminatie onder Marokkaanse Rotterdammers. Rotterdam: Stichting RADAR.

Partners

Herkomst, kennismaking, invloed van de familie en taakverdeling

HELGA DE VALK

Steeds meer allochtone jongeren van de tweede generatie komen op de leeftijd dat zij een partner gaan kiezen. In tegenstelling tot hun ouders blijken in verhouding steeds meer Turkse en Marokkaanse jongeren een partner in Nederland te vinden. In de TIES-survey zijn aan Turken en Marokkanen diverse vragen gesteld over relatie- en gezinsvorming. Behalve informatie rond de timing van de relatievorming en de achtergrond van de partner werden vragen over bijvoorbeeld de ontmoetingsplaats, de invloed van de familie op de partnerkeuze en de taakverdeling in de familie opgenomen. Deze informatie geeft een waardevolle achtergrond bij en inzicht in het proces van partnerkeuze onder de groeiende groep jongeren van de tweede generatie.

Figuur 1a. Herkomst van de partner van de tweede generatie Turken naar leeftijdsgroep (%)

Figuur 1b. Herkomst van de partner van de tweede generatie Marokkanen naar leeftijdsgroep (%)

BLOEDVERWANTEN

Bij een vijfde van de Turkse en 13 procent van de Marokkaanse tweede generatie met een partner is deze partner een bloedverwant. Ongeveer in de helft van de gevallen dat er sprake is van bloedverwantschap gaat het om neef/nicht- huwelijken.

Recente gegevens van het CBS laten zien dat steeds meer jongeren van de tweede generatie Turken en Marokkanen trouwen met een partner die al voor het huwelijk in Nederland woonde. Wel zijn het meestal partners van de eigen herkomstgroep met wie wordt getrouwd. Deze bevindingen zien we ook terug in de gegevens van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in de TIES-survey (figuren 1a en 1b).
Onder de 30-35-jarige (de oudste groep in de TIES-survey) tweede generatie Turken en Marokkanen heeft respectievelijk 81 en 88 procent een partner die is geboren in het herkomstland van de ouders (eerste generatie). Deze percentages zijn duidelijk hoger dan voor de jongere cohorten tweede generatie Turken en Marokkanen. In de jongste leeftijdsgroep heeft namelijk 31 procent van de Turken en 44 procent van de Marokkanen een eerste generatie partner. Opvallend is dat weinig tweede generatie Turken en Marokkanen een autochtone partner hebben.

De ontmoeting

Om meer inzicht te krijgen in de partnerkeuze is het interessant om te zien waar de mensen die op dit moment een relatie hebben hun partner hebben ontmoet. De tabel geeft daarvan een overzicht. Voor zowel de Turkse als de Marokkaanse tweede generatie staat de ontmoeting tijdens vakantie in het land van herkomst van de ouders op nummer 1. Verder ontmoetten veel van hen hun partner tijdens familieactiviteiten en feesten. Door de bank genomen leerde een derde van de Marokkaanse en bijna de helft van de Turkse tweede generatie jongeren hun partner kennen via de familie of de ouders. Verder kennen vooral Marokkaanse jongeren hun partner via vrienden en ontmoette een behoorlijk deel van de Turkse jongvolwassenen hun partner op school. Bij autochtone jongeren leerde slechts twee procent de partner via familie of ouders kennen. Een veel groter deel kent de partner via het vriendennetwerk op school, op het werk of tijdens het uitgaan.

Invloed familie

Vaak wordt aangenomen dat de familie van Turkse en Marokkaanse jongeren veel invloed heeft op hun keuze voor een bepaalde relatievorm. Hun ouders zouden nog sterk hechten aan het huwelijk. Bij ongeveer een derde van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren oefende de (schoon-)familie inderdaad druk op hen uit om in het huwelijk te treden (figuur 2). Bij ongeveer 14 procent van de autochtone jongeren is dit ook het geval. Overigens is het percentage tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren van wie de familie juist druk uitoefende om af te zien van het huwelijk ook groter dan bij de autochtone jongeren. Ongeveer de helft van de Turkse, 40 procent van de Marokkaanse en 15 procent van de autochtone jongvolwassenen heeft naar eigen zeggen enige druk van de familie ervaren.

Taakverdeling

De respondenten in de TIES-survey die samenleven met een partner gaven aan wie van hen beiden bepaalde taken vervulde in het huishouden (figuur 3). De gegevens laten zien dat bij ongeveer 40 procent van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie het huishoudelijk werk vooral door de vrouw wordt gedaan. Een vrijwel even groot percentage verdeelt de huishoudelijke taken. Ook de meeste autochtone Nederlandse jongvolwassenen verdelen het huishoudelijk werk. In elk van de onderzochte groepen houden meer mannen dan vrouwen zich bezig met de financiën en de administratie, hoewel die taken voor een deel ook tussen de partners worden verdeeld.

In alle drie de groepen verdienen in de meeste gevallen beide partners een inkomen uit arbeid. Vooral onder de Turkse tweede generatie jongeren is het echter nog vrij gebruikelijk dat uitsluitend de man een baan heeft; dit geldt voor 47 procent van degenen die samenleven met een partner. Bij de Marokkaanse en de autochtone groep is dat respectievelijk 20 en 14 procent. Dat vooral binnen de Turkse groep mannelijke kostwinners worden gevonden, komt waarschijnlijk deels doordat gezinsvorming bij hen al op jonge leeftijd begint. Veel vrouwen stoppen met werken bij de geboorte van het eerste kind en een derde van de Turkse tweede generatie jongeren heeft één of meer kinderen. Bij de Marokkaanse en autochtone jongeren is dat een vijfde.

Tot slot

Steeds meer Turkse en Marokkaanse tweede generatie jongeren vinden hun partner in Nederland. De TIES-data laten zien dat de tweede generatie weliswaar nog vooral een partner uit de eigen groep heeft, maar tegelijkertijd lijkt de invloed van de familie hierop beperkter dan vaak wordt gedacht. Evenals bij autochtone jongeren leren veel Turkse en Marokkaanse tweede generatie jongeren hun toekomstige partner kennen via de vriendengroep, maar bijvoorbeeld ook op school. Als eenmaal wordt samengewoond met een partner blijken Turkse en Marokkaanse tweede generatie jongeren in lijn met het patroon onder de autochtonen veel taken te delen.

Dr. H.A.G. de Valk, Vrije Universiteit Brussel;
ten tijde van het onderzoek werkzaam bij het NIDI;
e-mail: hdevalk@vub.ac.be

Ontmoetingsplaats van de huidige partner van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep, naar herkomst (%)

	Tweede generatie		
Ontmoeting partner	Turks	Marokkaans	Autochtonen
op school	13	8	19
op het werk	7	8	14
via vrienden	10	18	19
bij de sportclub	1	5	6
bij het uitgaan	1	5	19
op een familiereünie/-feest	16	11	1
geïntroduceerd door de ouders	7	3	1
op vakantie in het land van herkomst van de ouders	23	21	1
op vakantie elders	7	3	3
via iemand in het vriendennetwerk	2	3	0
in de buurt	4	3	3
in een openbare plaats	2	5	1
anders	6	8	13
Totaal	100	100	100
N	223	114	220

Figuur 2. Ervaren druk van de (schoon-) familie van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep om al dan niet te huwen, naar herkomst (%)

Figuur 3. Verdeling van taken van de 2e generatie en de vergelijkingsgroep naar herkomst (%)

Tweede generatie yuppen en kansarmen

Implicaties voor de grote stad van de toekomst

MAURICE CRUL

Op het gebied van onderwijs en de arbeidsmarkt weerspiegelt het dominante beeld van de tweede generatie Turken en Marokkanen in de publieke opinie afwisselend bezorgdheid en optimisme. Het is het klassieke dilemma: is het glas halfvol of halfleeg? De belangrijkste uitkomsten van het TIES-onderzoek laten zien dat dit dilemma ook de realiteit weerspiegelt: een aanzienlijk deel van de tweede generatie doet het zeer goed, terwijl een ander deel duidelijk achter blijft. Misschien wel de meest opvallende uitkomst is de sterke mate van polarisatie binnen de tweede generatie.

Foto: Marcel Minnée

demodata

ACTIEVE BETROKKEN BURGERS

Uit het TIES-onderzoek blijkt dat de opkomende hoog opgeleide allochtone middenklasse zich wil inzetten als actieve burgers en als woordvoerder van haar eigen gemeenschap. Bijvoorbeeld omdat zij actief zijn in vrijwilligersorganisaties, in de lokale politiek, op buurtniveau of in het ambtelijk apparaat. Bijna de helft van de hoogopgeleide jongeren van Marokkaanse afkomst werkt bij de overheid als ambtenaar, als onderwijzer of is actief in gezondheidszorg en welzijn. De groep hoog opgeleide tweede generatie jongeren stemt in iets mindere mate en is ook minder actief in maatschappelijk organisaties dan de hoog opgeleide autochtone vergelijkingsgroep, maar wel meer dan de groep niet hoog opgeleide tweede generatie jongeren (TIES-onderzoek).

Voor beleidsmakers zal het meest verontrustende onderzoeksresultaat zijn dat een kwart van de tweede generatie Turken en Marokkanen niet in het bezit is van een 'startkwalificatie' voor de arbeidsmarkt. Hun maatschappelijke positie is zeer kwetsbaar en onzeker. In de economie van de grote steden lopen zij groot risico om op de bodem te blijven steken en zullen zij amper boven de economische positie van hun ouders uitkomen. Ze zullen hoogstwaarschijnlijk wonen in hetzelfde type woonwijken waarin zij zelf zijn opgegroeid, alleen zullen deze wijken nu nog meer zijn gesegregeerd. Hun kinderen zullen naar scholen gaan die vaak in de termen van de onderwijsinspectie de 'slecht presterende scholen' heten. Het is in dit verband ook problematisch dat de meerderheid een partner uit het land van herkomst van de ouders trouwt, die over het algemeen niet goed is toegerust voor de Nederlandse arbeidsmarkt. Zodoende ziet de toekomst voor dit kwart van de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren er niet veelbelovend uit. Vanwege hun onzekere positie op de arbeidsmarkt zullen zij zeer waarschijnlijk afhankelijk zijn van sociale huurwoningen, of zelfs van een uitkering en hun kinderen zullen opgroeien in een financiële situatie op de armoedegrens.

Onderwijs als sleutelwoord

Het sleutelwoord in het voorkomen van deze situatie is onderwijs. Teveel kinderen van migranten verlaten de school voortijdig. Het lukt de scholen niet om de jongeren binnen boord te houden. Zoals het TIES-onderzoek laat zien volgde meer dan de helft van de 'risicojongeren' aanvankelijk het vmbo-t of hoger. Zij zouden daarom, gezien hun bewezen capaciteiten in het middelbaar onderwijs, in staat moeten zijn om een mbo-2-niveau of hoger te behalen. Het feit dat dit een grote groep niet lukt vormt een duidelijke aanwijzing dat er aanzienlijke institutionele problemen bestaan in het middelbaar beroepsonderwijs binnen het Nederlandse schoolsysteem.

Optimisme

De groep autochtone jongeren (de vergelijkingsgroep in het onderzoek) kent geen relatief grote groep 'risicojongeren' zoals binnen de tweede generatie Turken en Marokkanen. De autochtone jongeren zijn overwegend hoog opgeleid en beide partners werken meestal. Dit scherpe contrast leidt vanzelfsprekend ook tot aanzienlijke inkomensverschillen hetgeen de maatschappij zou kunnen splijten in een groep armen die voornamelijk uit mensen met een immigratie-achtergrond bestaat en een voornamelijk 'witte' midden- en hogere klasse.

Om deze etnische polarisatie te kunnen keren zal het cruciaal blijken te zijn dat er in de steden een middenklasse opkomt van mensen met een migratieachtergrond (om het even of deze nu van de eerste, tweede of derde generatie zijn). De resultaten van het TIES-onderzoek op dit vlak stemmen optimistisch. Iets minder dan een derde van de volwassen tweede generatie Turken en Marokkanen studeert in het hoger onderwijs of heeft al een studie in het hoger onderwijs succesvol afgesloten. Die hoger opgeleiden zullen in hun gemeenschappen de voortrekkers zijn op het gebied van de opwaartse sociale mobiliteit. Ze zijn te vinden in de betere banen of hebben een eigen bedrijf. Ze zijn actief als vertegenwoordiger in migranten- of religieuze organisaties. De hoger opgeleiden trouwen op latere leeftijd. Hun partners zijn dikwijls eveneens hoog opgeleid en hebben een baan. Ze hebben vaak een dubbel inkomen en verlaten in veel gevallen hun oude buurt, of gaan wonen in de betere delen van hun oude wijk. De kinderen van deze ouders zullen opgroeien in financieel stabiele middenklassegezinnen en hebben daardoor goede vooruitzichten voor de toekomst. Bovendien ontwikkelen zij via hun stu-

Foto: Wim de Jonge

die en werk over het algemeen meer contacten buiten de eigen etnische gemeenschap.
Met betrekking tot de polarisatie binnen de tweede generatie Turken en Marokkanen tussen een groeiende succesvolle middenklasse en een 'risico'groep zullen de twee cruciale vragen voor de toekomst zijn of de steden de middenklasse tweede generatie aan zich kunnen binden en indien dit mogelijk is, of deze als een bindmiddel wil fungeren tussen de 'risico'groep en de bredere samenleving. Of er een sociaal samenhangende stedelijke samenleving kan worden gebouwd zou wel eens in hoge mate kunnen afhangen van de inzet van deze hoog opgeleide tweede generatie allochtonen.

Rol religie belangrijk verschil

Religie is van groot belang voor de tweede generatie Turken en Marokkanen. Dit geldt vooral voor de laatste groep. Bij bijna de helft van de Marokkaanse tweede generatie speelt religie een grote rol in hun leven. Dit betekent niet noodzakelijkerwijs dat de religieuze praktijk een even grote rol speelt: feitelijk ziet de meerderheid religie vooral als een persoonlijke zaak en wordt zelden of nooit de moskee bezocht. Een groot deel van de tweede generatie bidt nooit. Ongeveer een kwart van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie bidt elke dag of elke week en is actief op andere religieuze gebieden.
Over het geheel genomen vormt de rol die religie speelt een opvallend verschil tussen de tweede generatie Turken en Marokkanen en de autochtone jongeren. Van de laatste groep zeggen acht op de tien dat zij geen enkele religie hebben. Dit contrast lijkt een grote uitdaging voor de grote steden te vormen. Het is in dit licht interessant dat de meeste autochtone jongeren instemmen met de stelling dat het positief is als mensen van verschillende religies in de stad samenleven. Autochtone jongeren uit Amsterdam en uit Rotterdam zijn een aanmerkelijk verschillende mening toegedaan. In Amsterdam onderschrijft 63 procent de stelling, in Rotterdam slechts 39 procent. Ook in andere stellingen over de multiculturele samenleving, uiten de Rotterdamse autochtone jongeren zich veel negatiever en zijn ze minder geneigd om te onderkennen dat er sprake is van discriminatie op de arbeidsmarkt ten opzichte van mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond. Het onderzoek lijkt dus het stereotype beeld van Amsterdam als meer tolerante stad te ondersteunen.

Meningen en opvattingen

Onderzocht is of de religieuze identiteit van de tweede generatie Turken en Marokkanen zich vertaalt naar politieke gezichtspunten of naar hun visie op de rol van man en vrouw. De Turkse en Marokkaanse jongeren verschillen weliswaar van de autochtone jongeren in hun visie op een aantal maatschappelijke kwesties, maar de gevonden verschillen zijn niet groot. Met betrekking tot onderwijs, bijvoorbeeld, denkt maar een heel klein deel van de tweede generatie Turken en Marokkanen dat een opleiding voor jongens belangrijker is dan voor meisjes. Slechts een kleine minderheid vindt dat vrouwen niet zouden moeten werken als zij kleine kinderen hebben (een opvatting die overigens

Foto: Wim de Jonge

ook niet ongewoon is onder autochtone conservatieven). Nog geen tien procent geeft aan het problematisch te vinden om een vrouw als superieur te hebben op het werk. Slechts een kleine minderheid vindt dat de Islam een meer politieke rol in de samenleving zou moeten spelen.

Etnische diversiteit

Het is van belang om er de nadruk op te leggen dat niet alleen moet worden gekeken naar de relatie tussen de tweede generatie groepen en de groep van Nederlandse afkomst. In de grote steden is in toenemende mate sprake van diversiteit en zeker in de jongere leeftijdscategorieën vormt de groep autochtonen een minderheid zoals alle anderen. Derhalve wordt een deel van het klimaat waarin de tweede generatie Turken en Marokkanen in Rotterdam en Amsterdam opgroeit gevormd door hun relaties met mensen van Nederlands-Indische, Surinaamse of Antilliaanse afkomst. Daarnaast vormen mensen met een gemengde etnische afkomst ook een steeds groter deel van de stedelijke realiteit. Een kwart van de autochtone respondenten in het onder-

demodata

MEER IMMIGRATIE DAN EMIGRATIE

In de eerste helft van 2008 nam de bevolking toe met bijna 30.000 mensen. Dit komt doordat er meer mensen naar Nederland zijn gekomen dan dat er vertrokken. Een positief migratiesaldo is sinds het tweede halfjaar van 2003 niet meer waargenomen. De bevolking groeit sneller dan vorig jaar. Twee van de drie immigranten kwamen uit Europa. Poolse immigranten namen in de eerste helft van 2008 met 6.900 het sterkst in aantal toe. Het aantal immigranten uit Bulgarije bedroeg 2.600 en uit Roemenië 1.200. Op 1 juli 2008 waren bij de Nederlandse bevolkingsregisters 64.000 Polen, bijna 11.000 Bulgaren en ruim 12.000 Roemenen ingeschreven. Op die datum telde Nederland 16,4 miljoen inwoners (CBS).

OMVANG TWEEDE GENERATIE TURKEN EN MAROKKANEN

Op 1 januari 2008 telde Nederland 1,7 miljoen niet-westerse allochtonen. Dat is tien procent van de totale bevolking. Onder hen waren 373.000 mensen van Turkse (22 procent) en 336.000 mensen van Marokkaanse (20 procent) afkomst. Van alle niet-westerse allochtonen behoorde 1 miljoen tot de eerste en 0,7 miljoen (41 procent) tot de tweede generatie. De Turkse populatie bestond voor 48 procent uit mensen van de tweede generatie (178.000), de Marokkaanse voor 50 procent (168.000) (CBS).

MIGRATIE OUDERS

Het merendeel van de vaders van de tweede generatie woont al sinds 1965-1974 in Nederland, van de moeders sinds 1975-1984. De vaders kwamen vooral vanwege werk, de moeders vanwege gezinshereniging. De tweede generatie kent nauwelijks personen van gemengde afkomst (dat wil zeggen een van de ouders werd in Nederland geboren). Marokkaanse ouders komen oorspronkelijk vooral uit het noorden of noordoosten van Marokko, Turkse vooral uit centraal Anatolië (TIES-onderzoek).

Foto: Wim de Jonge

Foto: Wim de Jonge

zoek heeft al een partner met een 'niet-Nederlandse' achtergrond.

Autochtone nieuwkomers

Het TIES-onderzoek laat zien dat de autochtone jongeren in tegenstelling tot de tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongeren voor het grootste deel niet zijn geboren en/of opgegroeid in Amsterdam of Rotterdam. Feitelijk zijn zij dus de nieuwkomers in de stad, temeer gezien het gegeven dat veel van hen de stad op een zeker moment weer zullen verlaten vanwege hun werk of wanneer ze een gezin vormen. Zij zijn het dus vooral die zich moeten aanpassen aan de nieuwe stedelijke omgeving.

Tot slot

Dit eerste grote onderzoek onder de tweede generatie laat zien dat de er een grote diversiteit is binnen de tweede generatie. Met aan de ene kant een groeiende groep stedelijke yuppen en aan de ander kant een groep aan de onderkant van de stedelijke samenleving. Beide groepen zijn even groot en bestaan naast elkaar. De resultaten geven aan dat het denken in of een optimistische visie of een pessimistische visie onzinnig is. Beide fenomenen vragen in gelijke mate om onze aandacht.

Het rapport 'De tweede generatie: Uitdagingen en kansen voor de stad', geschreven door IMES-onderzoekers Maurice Crul, Adel Pasztor en Frans Lelie, is (gratis) te bestellen via de webwinkel van het Nicis Institute (www.nicis.nl). Zie ook: www.tiesproject.eu. Klikken op: publicaties - TIES Reports - TIES Research Reports.

Dr. M.R.J. Crul, IMES/Universiteit van Amsterdam; e-mail: m.r.j.crul@uva.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen.
Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijsexemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).

Redactie Harry Bronsema, eindredacteur
drs. Joop de Beer
drs. Gijs Beets
dr. Luc Bonneux

Adres NIDI/DEMOS
Postbus 11650
2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon (070) 356 52 00
E-mail demos@nidi.nl
Internet www.nidi.knaw.nl/nl/demos/
Abonnementen gratis

Basisontwerp Harmine Louwé
Druk Nadorp Druk b.v., Poeldijk

LEEFTIJDSOPBOUW ONDERZOEKSGROEPEN

De bijgaande bevolkingspiramides geven een overzicht van de feitelijke absolute omvang van de bij het onderzoek betrokken populaties in beide steden. Links staan de omvang en leeftijdssamenstelling van de tweede generatie Turken en Marokkanen alsmede van de autochtonen in Amsterdam, rechts die in Rotterdam. Geslacht wordt dus niet vermeld. Alleen uit de meest donkere balken (18-35 jaar) werden respondenten geselecteerd.
Te zien is dat in Rotterdam iets meer tweede generatie Turken wonen dan in Amsterdam maar dat Amsterdam veel meer tweede generatie Marokkanen telt dan Rotterdam. De tweede generatie is nauwelijks ouder dan 35 jaar. Wel zijn veel jonger dan 18 jaar. In principe geldt: hoe ouder, des te kleiner de groep. Onder de autochtone vergelijkingsgroep zijn die verhoudingen volstrekt anders. Daar vormen de 30-34-jarigen de grootste groep.
Let op: de piramides van Turken en Marokkanen zijn onderling direct vergelijkbaar, maar die van de autochtonen kent een andere schaal.

Tweede generatie Turken in Amsterdam en Rotterdam

Tweede generatie Marokkanen in Amsterdam en Rotterdam

Autochtonen in Amsterdam en Rotterdam

Bron: Gemeente Amsterdam, Dienst Onderzoek en Statistiek/Gemeente Rotterdam, Centrum voor Onderzoek en Statistiek.